

УДК: 81'42(811.111-26)

САБАДАШ Ю. О.

*(Запорозький національний університет)***СИНЕРГЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО БІБЛІЙНОГО ДИСКУРСУ**

Стаття присвячена синергетичним аспектам англомовного біблійного дискурсу. Виявлено релевантність ключових синергетичних категорій біблійного дискурсу (відкритість, нестабільність, нелінійність, динамічність, самоорганізація тощо), механізми інтеракції яких розкриваються в умовах модифікації складових елементів дискурсу, що стимулює трансформацію усєї дискурсивної системи.

Ключові слова: синергетика, синергетичні категорії, дискурс, тетраедр біблійного дискурсу, елементи біблійного дискурсу.

Сабаш Ю. А. Синергетические особенности англоязычного библейского дискурса. В статье рассмотрены синергетические аспекты англоязычного библейского дискурса. Выявлены релевантность основных синергетических категорий библейского дискурса (открытость, нестабильность, нелинейность, динамичность, самоорганизация и т.д.), механизмы взаимодействия которых раскрываются в условиях модификации составляющих элементов дискурса, что стимулирует трансформацию всей дискурсивной системы.

Ключевые слова: синергетика, синергетические категории, дискурс, тетраэдр библейского дискурса, элементы библейского дискурса.

Sabadash Yu. A. Synergistic Peculiarities of the English Biblical Discourse. The article describes the synergistic aspects of the English Biblical discourse. The Biblical discourse allows identifying its main synergistic categories such as openness, instability, non-linearity, dynamics, self-organization, etc. Mechanisms of their interaction reveal the nature of the modification of the Biblical discourse constituents stimulating the transformation of the entire discursive system.

Key words: synergetics, synergistic categories, discourse, tetrahedron of the Biblical discourse, elements of the Biblical discourse.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття відзначаються бурхливим розвитком досить молодій галузі лінгвістики – СИНЕРГЕТИКИ, концепція та методологія якої орієнтовані на дослідження різних ієрархічно підпорядкованих мікро- і макросистем, характерними ознаками котрих визначаються відкритість, нелінійність, нестійкість, динамічність, гомеостатичність тощо, що слугують умовами самоорганізації та саморозвитку відповідної мегасистеми [Єнікєєва 2007, с. 175]. Міждисциплінарна спрямованість синергетичного підходу дозволяє провести аналіз складних систем різної природи у багатьох напрямках сучасної лінгвістики, а саме: історії мови (Т. І. Домброван), когнітивної лінгвістики (А. М. Приходько), квантитативної лінгвістики (Р. Г. Піотровський), теорії тексту та комунікації (І. А. Герман, Н. Л. Мишкіна, А. В. Стрільчук), словотвору (С. М. Єнікєєва).

У межах синергетичного підходу аналізу дискурсу, як комплексної системи смислообразів, приділяється немало уваги (М. Ф. Аліференко, Л. С. Піхтовнікова, Е. Л. Словинова, Є. Г. Фоменко). Проте дослідження біблійного дискурсу у синергетичному форматі залишається відкритим, що зумовлює **актуальність** нашої наукової роботи. **Об'єктом** дослідження виступає сам біблійний дискурс та елементи його втілення. **Предметом** є основні категорії синергетики, до яких відносяться вищезазначені параметри (відкритість, нелінійність, динамічність, самоорганізація тощо). **Матеріалом** слугували тексти Старого та Нового Заповітів англомовних версій Святого Письма різних епох видання (1611-2011 рр.).

Для досягнення зазначеної мети, необхідно додати визначення феномену *ДИСКУРС*, дефініція якого в сучасній лінгвістиці має дискусійний характер та знаходиться в центрі тяжіння багатьох наук: соціолінгвістики (В. І. Карасик, Е. Лакло, К. С. Серажим), когнітивної лінгвістики (А. О. Кібрик, Г. Г. Почепцов, А. М. Приходько, І. С. Шевченко), психолінгвістики (К. Герден, В. В. Красних, Дж. Шоттер), лінгвокультурології (В. І. Карасик). Як зауважує О. С. Кубрякова, загальне розповсюдження терміну «дискурс» не означає, що за ним закріплюється зміст, який апріорі може вважатися поширеним та шаблонним [Кубрякова 2005, с. 23]. Розуміння терміну «дискурс» в аспекті його полісемічності представлено різними визначеннями, які спрямовані на модифікацію традиційних понять тексту, мовлення й діалогу. Етимон слова «**дискурс**» визначається, як *“process of understanding, reasoning, thought”* (кінець ХІV ст.) [Harper], сходиться до латинського слова *discursus / discurrere* – *“act of running about”, “argument”, “conversation”*

[Merriam-Webster Dictionary], що, розкриваючи первинну багатозначність цього поняття, зумовило подальше розширення його семантики.

Звернімося до еволюції визначення терміну «дискурс», що були запропоновані видатними науковцями ХХ ст. **Дискурс** – це (1) еквівалент поняття «мовлення» (за Ф. Соссюром), тобто будь-яке конкретне висловлювання [Серіо 1999, с. 26-27]; (2) мовлення, що привласнюється мовцем; у протилежність «оповіданню», яке розгортається без експліцитного втручання суб'єкта висловлювання (Е. Бенвеніст) [Benveniste 1966]; (3) зв'язне мовлення; послідовність висловлювань, відрізок тексту, більший, ніж речення (З. Харріс) [Harris 1952]; (4) сукупність знаків, актів формулювання, ряд фраз і речень; сукупність висловлювань в рамках однієї формації (М. Фуко) [Foucault 1994].

Питання кореляції понять **ТЕКСТ** і **ДИСКУРС** є суперечливим, оскільки теорії визначення тексту крізь дискурс або дискурсу крізь текст мають право на існування. Досить часто дискурс ототожнюють з текстом. Так, В. О. Звегинцев з позиції формально-структурної лінгвістики характеризує дискурс як «елементарну одиницю тексту, тобто складне ціле або змістовну єдність, що вирізняється на рівні мови і, як правило, реалізується у вигляді речень, пов'язаних між собою смисловими зв'язками» [Звегинцев 1996]. У функціонально орієнтованих дослідженнях (див. М. Л. Макаров «Основи теорії дискурсу») підкреслюється тенденція до протиставлення дискурсу і тексту за рядом контрастних критеріїв опозиції: структурність – функціональність, продукт – процес, статичність – динамічність, актуальність – віртуальність [Макаров 2003, с. 58]. Велика кількість дослідників розрізняють поняття тексту і дискурсу, ідентифікуючи текст як один із проявів дискурсу [Бехта 2010; Кухаренко 2002; Fairclough 1992; Halliday 1991]. На думку Н. П. Литвиненко, дискурс – це своєрідна динамічна модель тексту, текстова комунікація, пов'язана з комунікативною діяльністю суб'єкта [Литвиненко 2009, с. 11-12]. Порівняно з текстом, розуміння якого пов'язане передусім із лінгвістичними категоріями, дискурс – поняття більш різнопланове, воно ширше й глобальніше корелює з категоріями логіки, психології, філософії і спрямоване на людину, її досвід, знання, інтелектуальний рівень, спосіб вираження знань про навколишній світ [Бехта 2004, с. 193].

З наведеного вище зрозуміло, що спостерігається поступова динаміка тлумачення терміну «дискурс» від простого мовлення до усної або письмової комунікації, що обов'язково супроводжується набором чинників, що визначають специфіку самого мовлення. Дискурс визначається як складне поняття, діалектична природа якого розкривається крізь розуміння його співвіднесеності з текстом з одного боку, і з комунікативним процесом з іншого. У цьому зв'язку варто звернути увагу на трактування дискурсу І. С. Шевченко й О. І. Морозовою, які розуміють його як «інтегральний феномен, розумово-комунікативну діяльність, яка за своєю суттю є сукупністю процесу і результату та охоплює як екстралінгвістичний, так і власне лінгвістичний аспекти; в останньому, окрім тексту, виділяють пресупозицію і контекст (прагматичний, соціальний, когнітивний), які обумовлюють вибір мовних засобів» [Шевченко, Морозова 2003, с. 37].

Важливість контексту підкреслює й голландський дослідник Т. А. ван Дейк, для якого *дискурс* – це не просто зв'язний текст, а **СКЛАДНЕ КОМУНІКАТИВНЕ ЯВИЩЕ**, яке включає і **СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ**, що дає уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси створення і сприйняття повідомлення [Dijk 2008]. В. В. Красних постулює, що дискурс «володіє як власне лінгвальним, так і екстралінгвальним планами» [Красних 2001, с. 200]. Таким чином, ми розуміємо *дискурс* як *комплексне явище, що є не лише продуктом розумово-комунікативної діяльності (текст), пов'язаний з лінгвальним аспектом, але й сам процес цієї діяльності (комунікація: адресант ↔ адресат), що обумовлюється екстралінгвальними факторами та умовами існування комунікації (контекстом)*.

Поняття **БІБЛІЙНИЙ ДИСКУРС** має неоднозначний характер, оскільки, з одного боку, вважається, що «дискурс – це «текст, занурений у життя», тому термін «дискурс», на відміну від терміна «текст», не застосовується до давніх текстів (зокрема, біблійних), зв'язки

яких із живим життям не відновлюються безпосередньо» [Швейцер, Ярцева 1990, с. 136]. Проте, з іншого боку, М. Л. Макаров відмічає тенденцію до вживання методології дискурс-аналізу і самого терміну дискурс до мовного матеріалу з різною культурно-історичною віднесеністю, наприклад, біблійних текстів і апокаліптичної літератури [Макаров 2003, с. 58].

В аспекті взаємодії автора й адресата, можна розуміти біблійний дискурс як персуазивний, оскільки передбачається мовна дія автора на реципієнта крізь тексти Писання з метою спонукання адресата до певної дії, наприклад, самовдосконалення завдяки пошуку шляхів прийняття істин віри через Откровення. Персуазивність біблійного дискурсу розкриває його діалогічний характер, що в межах дискурсивного аналізу дає можливість представити тексти Біблії як складне комунікативне явище, завдяки якому відбувається «спілкування з вищими силами». Таким чином, біблійний текст є одним із базових елементів біблійного дискурсу, що слугує засобом його презентації.

Синергетичний вектор дослідження взаємозв'язку та взаємозалежності елементів дискурсу, а саме *тексту* (зокрема англomовних варіантів Святого Писання) та *контексту* (історико-соціально-культурного фону існування різних англomовних біблійних версій), дає змогу ідентифікувати феномен біблійного дискурсу, який самоорганізується відповідно до актуальних змін у часі та виступає динамічним простором саморозвитку мінливої мовної системи. Також актуальними детермінантами дискурсу Біблії визначаємо учасників комунікації *адресата* (читача / слухача реального або уявного) і *адресанта* (Бога як «автора» Святого Письма, комунікація з яким досягається крізь індивідуальне прочитання й інтерпретацію тексту).

Залучивши теорію «герменевтичного трикутника», запропоновану німецьким філософом Г.-Г. Гадамером (що розкриває сутність взаємовідносин між адресатом, самим текстом і адресантом, інтерпретатором тексту [Gadamer 1975]), та додавши до цієї моделі вектор «контекст», що існує поза площиною трикутника, пропонуємо розглянути «дискурс», а саме біблійний дискурс, як тримірний об'єкт – у вигляді «тетраедру біблійного дискурсу» (рис 1.), що досить виразно ілюструє синергетичний взаємозв'язок між елементами моделі «адресант / текст / адресат / екстралінгвальний (соціальний, зовнішній) контекст».

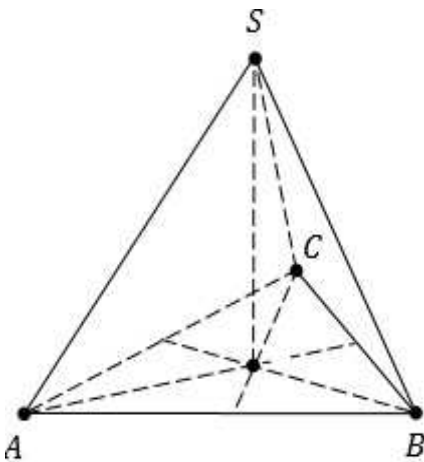

Рис. 1. Тетраедр біблійного дискурсу

Модель «тетраедра біблійного дискурсу» характеризується наведеними вище елементами. У вершинах тетраедра розташовані: *адресант* (А) – Бог як комунікатор ідей, *текст Біблії* (В) – як статичний результат / продукт процесу застосування мовної діяльності; *адресат* (С) – читач / слухач біблійного тексту; *контекст* (S), який моделює умови виникнення та існування самого дискурсу. Звичайно, вектор комунікації Бога є константою, проте змінюється *адресат* (який є представником певної історичної епохи) та історико-соціально-культурний *контекст*, що вимагає змін і модифікацій в *тексті Біблії*. Таким чином, інтерпретуючи геометричну модель дискурсу, зрозуміло, що зазначені елементи взаємопов'язані та знаходяться у взаємозалежних відносинах. Особливості взаємозв'язків базових елементів є очевидними, проте якщо

змінити один із елементів, уся модель набуде дещо іншої, модифікованої, форми. Таким чином, біблійний дискурс існує не як константа, а як величина, залежна від трьох змінних (величина Бог є константою), що постулює думку про відкритість, динамічність та нелінійність біблійного дискурсу, які відносяться до ключових категорій синергетики.

Таким чином, дискурс не є стабільним, він, як зазначають дослідники, як і будь-яка відкрита система, еволюціонує «в смисловому просторі та часі, а його «живою тканиною» виступають смислові енергопотоки» [Словикова 2011, с. 141-142; Пихтовникова 2012] і

біблійний дискурс не є цьому винятком. Відкритість та нелінійність біблійного дискурсу реалізується крізь його взаємозв'язок та взаємодію («обмін енергією») з іншими елементами його втілення, порушення нестійкої рівноваги яких стимулює зміну загальної системи (тетраedr біблійного дискурсу набуває нової форми), розкриваючи якісно нову систему соціально-культурних цінностей, що віддзеркалюється в мовній мегасистемі, яка, у свою чергу, також є динамічною багаторівневою структурою, що знаходиться в процесі «самобудування» та «самовдосконалення».

Виходячи з викладеного вище, можна зробити **висновок** про те, що синергетичний аналіз природи англomовного біблійного дискурсу дозволяє виявити аспекти і напрями еволюції біблійного мовлення, що пов'язане не лише із специфікою його реалізації, але й із значною кількістю екстралінгвальних чинників, що детермінують соціальний та культурно-історичний фон створення кожної окремої англomовної версії Святого Письма. Таким чином, у синергетичній проекції **БІБЛІЙНИЙ ДИСКУРС** ми сприймаємо як *нестабільну, відкриту, нелінійну, полівимірну систему, базовими елементами якої є інтерпретовані адресатами тексти Біблії, що спрямовані на Богопізнання та регламентовані соціально-історичними та релігійно-культурними контекстами.*

Розроблений нами аналіз дискурсу сприяє визначенню **перспектив** подальшого дослідження синергетичних аспектів біблійного дискурсу. Вважаємо доцільним аналіз динаміки еволюції біблійного дискурсу в форматі діахронічної лінгвосинергетики, що розкриває становлення еволюційного процесу розвитку англійської мови на матеріалі різних версій Святого Писання, кожна з яких відбиває епохальні традиції свого часу, що віддзеркалюється на лінгвальному рівні.

Література

- Бехта І. А. Дискурс наратора в англomовній художній прозі / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
- Бехта І. А. Оповідний дискурс в англomовній художній прозі : типологія та динаміка мовленнєвих форм : автореф. дис. ... д. філол. наук : 10.02.04 / І. А. Бехта; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 36 с.
- Єнікеева С. М. Синергетическая организация словообразовательной системы современного английского языка / С. М. Єнікеева // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 110. – Т. 1. – С. 175-178.
- Звегинцев В. А. Мысли о лингвистике / В. А. Звегинцев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. – 335 с.
- Кубрякова Е. С. О термине дискурс и стоящей за ним структуре знания / Е. С. Кубрякова // Язык. Личность. Текст. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – С.23-33.
- Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – Одесса : Латстар, 2002. – 288 с.
- Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации [Текст] : курс лекций / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2001. – 270 с.
- Литвиненко Н. П. Український медичний дискурс : монографія / Н. П. Литвиненко. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2009. – 304 с.
- Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика : основы и очерк направлений / Л. С. Пихтовникова. – Харьков : Харьковский нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2012. – 179 с.
- Серио П. Как читают тексты во Франции / П. Серио // Квадратура смысла : Французская школа анализа дискурса : Пер. с франц. и португ. – М. : Прогресс, 1999. – С. 14-53.
- Словицкая Е. Л. Гештальт-синергетический подход к исследованию дискурсивного смыслового пространства / Е. Л. Словицкая // Вестн. Челяб. гос. ун-та. Филология. Искусствоведение, 2011. – Вып. 55. – №17(232). – С.145-151.
- Швейцер А. Д., Ярцева В. Н. Английский язык. // Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
- Шевченко І. С. Дискурс як мислекомунікативне формування / І. С. Шевченко, Е. І. Морозова // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2003. – № 586. – С. 33-38.
- Benveniste E. Probleme de linguistique generale / E. Benveniste. P. : Gallimard, 1974. – 280 p.
- Dijk van T. Discourse and Context. A Sociocognitive Approach / T. A. van Dijk. – New York : Cambridge University Press, 2008. – 267 p.
- Fairclough N. Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis / N. Fairclough // Discourse and Society. – 1992. – № 3. – P. 192-217.
- Foucault M. The Order of Things : An Archaeology of the Human Sciences / Michel Foucault. – USA. : Vintage, – 1994. – 416 p.
- Gadamer H. G. Truth and Method / H. G. Gadamer. – New York, 1975. – 640 p.
- Halliday M. A. K. Language, context and text : aspects of language in a social-semiotic perspective / M. A. K. Halliday, R. Hasan. – Oxford : Oxford University Press, 1991. – 264 p.
- Harris Z. Discourse Analysis / Z. Harris // Language. – 1952. – Vol. 28. – № 17. – P. 1-30.
- Harper D. Online Etymology Dictionary. – [Електронний ресурс] / D. Harper. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com>.
- Merriam-Webster Dictionary. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com>